

O'QUVCHILAR BILAN OLIB BORILADIGAN SPORT ISHLARINING PEDAGOGIK ASOSLARI

Oromova Laylo Ilhomovna

Xalqaro Nordik Unversiteti magistranti

Annotatsiya. Ushbu maqola o'quvchilar bilan olib boriladigan sport ishlarining pedagogik asoslarini o'rganadi. Maqolada sport mashg'ulotlarining o'quvchilarning jismoniy, ruhiy va ijtimoiy rivojlanishiga ta'siri, sport tadbirlarini tashkil etishning pedagogik tamoyillari hamda o'quv jarayonida sportning tutgan o'rni tahlil qilinadi. Shuningdek, sport mashg'ulotlarida o'qituvchi-murabbiyning roli va o'quvchilarga individual yondashuv masalalari ko'rib chiqiladi.

Kalit so'zlar: sport ishlari, pedagogik asoslar, o'quvchilar, jismoniy rivojlanish, ruhiy rivojlanish, ijtimoiy rivojlanish, sport mashg'ulotlari, o'qituvchi-murabbiy, individual yondashuv.

Аннотация: В статье рассматриваются педагогические основы спортивной деятельности со студентами. Анализируется влияние спортивной подготовки на физическое, психическое и социальное развитие студентов, педагогические принципы организации спортивных мероприятий, роль спорта в образовательном процессе. В статье также рассматривается роль педагога-тренера в спортивной подготовке и вопросы индивидуального подхода к студентам.

Ключевые слова: спортивная деятельность, педагогические основы, студенты, физическое развитие, психическое развитие, социальное развитие, спортивная подготовка, педагог-тренер, индивидуальный подход.

Annotation: This article explores the pedagogical foundations of sports activities conducted with students. It analyzes the impact of sports training on students' physical, mental, and social development, the pedagogical principles of organizing sports events, and the role of sports in the educational process. The article also examines the role of the teacher-coach in sports training and the issues of an individual approach to students.

Key words: sports activities, pedagogical foundations, students, physical development, mental development, social development, sports training, teacher-coach, individual approach.

KIRISH

O'zbekiston Respublikasida yosh avlodning har tomonlama rivojlanishiga, ularning jismoniy va ma'naviy barkamol bo'lib voyaga yetishiga davlat siyosatining ustuvor yo'nalishlaridan biri sifatida katta e'tibor qaratilmoqda. Bu borada qabul qilinayotgan bir qator Prezident farmonlari va qarorlari, jumladan, ***O'zbekiston Respublikasi Prezidentining "Jismoniy tarbiya va sportni yanada rivojlantirish chora-tadbirlari to'g'risida"gi PF-5961-son Farmoni va "O'zbekistonning yangi taraqqiyot davrida ta'lim-tarbiya va ilm-fan sohalarini rivojlantirish chora-tadbirlari to'g'risida"gi PF-60-son Farmoni***¹ hamda boshqa normativ-huquqiy hujjatlar o'quvchilarning jismoniy tarbiyasi va sport bilan muntazam shug'ullanishi

¹ Lex.uz cyberleninka

uchun zarur shart-sharoitlarni yaratishga qaratilgan. Ushbu hujjatlarda belgilangan vazifalar ijrosini ta'minlash maqsadida umumta'lim maktablarida o'quvchilar bilan olib boriladigan sport ishlarining pedagogik asoslarini ilmiy jihatdan tahlil qilish va takomillashtirish dolzarb ahamiyat kasb etadi. Sport mashg'ulotlari nafaqat o'quvchilarning jismoniy salomatligini mustahkamlashga, balki ularning irodasini tarbiyalashga, intizomlilik, jamoada ishlash ko'nikmalarini shakllantirishga, ruhiy va ijtimoiy rivojlanishiga ham ijobiy ta'sir ko'rsatadi.

Shu nuqtai nazardan, ushbu maqola o'quvchilar bilan olib boriladigan sport ishlarining pedagogik asoslarini chuqur o'rganishga, sport mashg'ulotlarini tashkil etishning pedagogik tamoyillarini aniqlashga, o'quv jarayonida sportning tutgan o'rnini tahlil qilishga hamda o'qituvchi-murabbiyning o'quvchilarga individual yondashuv masalalarini ko'rib chiqishga bag'ishlanadi. Maqolada, shuningdek, Prezident qarorlarida belgilangan vazifalarni amalga oshirishda sport ishlarining pedagogik jihatlari qanday rol o'ynashi ham yoritiladi.

ADABIYOTLAR TAHLILI

O'quvchilar bilan olib boriladigan sport ishlarining pedagogik asoslari ko'plab pedagogik, psixologik va sportga oid adabiyotlarda o'z ifodasini topgan. Ushbu yo'nalishdagi tadqiqotlar, sport mashg'ulotlarining o'quvchilarning shaxsiy rivojlanishiga, ularning jismoniy va psixologik salomatligiga ta'sirini o'rganishga qaratilgan.

Jismoniy tarbiya va sportning pedagogik nazariyalari: P.F. Lesgaftning pedagogik tizimi jismoniy tarbiyaning o'quvchilarning har tomonlama rivojlanishidagi o'rnini ta'kidlaydi. Uning ishlarida jismoniy mashqlarning nafaqat tanani chiniqtirish, balki aqliy va axloqiy sifatlarni shakllantirishdagi ahamiyati ko'rsatib o'tilgan. (*Lesgaft, P.F. (1983). Izbrannye pedagogicheskie sochineniya. Moskva: Pedagogika*)².

V.A. Suxomlinskiyning g'oyalari bolaning shaxsiyatini hurmat qilish, uning individual xususiyatlarini hisobga olish tamoyillariga asoslanadi. Sport mashg'ulotlarini tashkil etishda o'quvchilarning qiziqishlari va imkoniyatlarini inobatga olish zarurligi uning ishlarida alohida qayd etilgan. (*Suxomlinskiy, V.A. (1979). Serdtse otdayu detyam. Kiyev: Radyanska shkola*).

Yu.L. Xaninaning sport psixologiyasi bo'yicha ishlari o'quvchilarning sport faoliyatidagi psixologik holatini, motivatsiyasini va stressni boshqarish ko'nikmalarini o'rganishga bag'ishlangan. Sport mashg'ulotlarida psixologik tayyorgarlikning ahamiyati uning ishlarida keng yoritilgan. (*Hanin, Yu.L. (1980). Psixologiya sportivnoy deyatel'nosti. Moskva: Fizkul'tura i sport*).

R.M. Rayan va E.L. Desining o'z-o'zini aniqlash nazariyasi (Self-Determination Theory) o'quvchilarning sportga bo'lgan ichki motivatsiyasini rivojlantirish, ularning mustaqilligi va kompetentligini qo'llab-quvvatlashning pedagogik ahamiyatini ko'rsatadi. (*Ryan, R. M., & Deci, E. L. (2000). Self-*

² Books.google.com

determination theory and the facilitation of intrinsic motivation, social development, and well-being. American Psychologist, 55(1), 68–78).

L.P. Matveevning sport mashg'ulotlari nazariyasi va metodikasi bo'yicha darsliklari sport mashg'ulotlarini rejalashtirish, tashkil etish va o'tkazishning ilmiy asoslarini taqdim etadi. Uning ishlarida o'quvchilarning yosh xususiyatlarini hisobga olgan holda mashqlarni tanlash va yuklamalarni belgilash tamoyillari yoritilgan. (Matveev, L.P. (1991). *Teoriya i metodika fizicheskoy kul'tury. Moskva: Fizkul'tura i sport*).

O'zbekistonlik olimlar tomonidan yaratilgan jismoniy tarbiya metodikasiga oid adabiyotlar ham o'quvchilar bilan olib boriladigan sport ishlarining milliy xususiyatlarini hisobga olgan holda pedagogik yondashuvlarni ishlab chiqishga qaratilgan. (S.S. *Safarovning jismoniy tarbiya bo'yicha metodik qo'llanmalari*)³. Ushbu adabiyotlar tahlili shuni ko'rsatadiki, o'quvchilar bilan olib boriladigan sport ishlari nafaqat jismoniy rivojlanishga, balki ularning shaxsiy, ijtimoiy va ruhiy kamolotiga ham ijobiy ta'sir ko'rsatadi. Sport mashg'ulotlarini tashkil etishda pedagogik tamoyillarga rioya qilish, o'quvchilarning individual xususiyatlarini hisobga olish va o'qituvchi-murabbiyning to'g'ri yo'nalishi muhim ahamiyat kasb etadi.

METODOLOGIYA

Ushbu tadqiqot o'quvchilar bilan olib boriladigan sport ishlarining pedagogik asoslarini o'rganish uchun sifat va miqdoriy tadqiqot usullarining kombinatsiyasidan foydalandi.

1. Adabiyot tahlili: Mavzuga oid pedagogik, psixologik va sportga oid ilmiy adabiyotlar, shu jumladan darsliklar, ilmiy maqolalar, dissertatsiyalar va normativ hujjatlar tahlil qilindi. Bu tadqiqotning nazariy asosini yaratishga yordam berdi.

2. So'rovnoma: Turli umumta'lim maktablarining jismoniy tarbiya o'qituvchilari va sport murabbiylari o'rtasida o'quvchilar bilan sport ishlarini tashkil etish va olib borishning pedagogik jihatlari bo'yicha so'rovnoma o'tkazildi. So'rovnoma savollari sport mashg'ulotlarining maqsadlari, tamoyillari, qo'llaniladigan metodlari va o'qituvchi-murabbiyning roli kabi masalalarni qamrab oldi.

3. Kuzatuv: Bir nechta maktablarda o'quvchilarning sport mashg'ulotlari va sport tadbirlari jarayoni bevosita kuzatildi. Kuzatuv davomida o'qituvchi-murabbiyning o'quvchilar bilan o'zaro munosabati, mashg'ulotlarning tashkil etilishi va o'quvchilarning faolligi qayd etildi.

4. Intervyu: Maktablarning tajribali jismoniy tarbiya o'qituvchilari va sport sohasidagi mutaxassislar bilan o'quvchilar bilan sport ishlarining pedagogik asoslari, mavjud muammolar va ularning yechimlari bo'yicha chuqur intervyular o'tkazildi.

5. Statistik tahlil: So'rovnoma va kuzatuv natijalari SPSS dasturi yordamida statistik tahlil qilindi. Miqdoriy ma'lumotlar o'rtacha ko'rsatkichlar, foizlar va taqqoslash tahlili orqali ifodalandi.

³ Ziyonet.uz

NATIJALAR

Tadqiqot yo'nalishi	Asosiy natijalar
Sport mashg'ulotlarining maqsadi	O'qituvchilarning aksariyati sport mashg'ulotlarining asosiy maqsadi o'quvchilarning jismoniy salomatligini mustahkamlash (85%), ularda sportga qiziqish uyg'otish (78%) va har tomonlama rivojlanishiga ko'maklashish (72%) deb hisoblashadi.
Qo'llaniladigan pedagogik tamoyillar	Sport mashg'ulotlarida eng ko'p qo'llaniladigan pedagogik tamoyillar ko'rgazmalilik (92%), individual yondashuv (80%), faollik (75%) va sistemalilik (70%) tamoyillaridir.
Qo'llaniladigan metodlar	O'qituvchilar tomonidan eng ko'p qo'llaniladigan metodlar mashqlar (95%), o'yinlar (88%), musobaqalar (70%) va tushuntirish (65%) metodlaridir.
O'qituvchi-murabbiyning roli	O'qituvchilar o'z rolini o'quvchilarni rag'batlantiruvchi (90%), yo'naltiruvchi (85%), tashkilotchilik qiluvchi (82%) va baholovchi (75%) sifatida ko'rishadi.
O'quvchilarning faolligi	Kuzatuv natijalari shuni ko'rsatdiki, o'quvchilarning sport mashg'ulotlaridagi faolligi ularning qiziqishiga, mashg'ulotlarning xilma-xilligiga va o'qituvchining individual yondashuviga bog'liq.
Mavjud muammolar	O'qituvchilar sport inventarlarining yetishmasligi (60%), zamonaviy sport maydonchalarining yo'qligi (55%) va sport mashg'ulotlariga ajratilgan vaqtning kamligi (45%) kabi muammolarni ta'kidlashdi.

Ushbu natijalar o'quvchilar bilan olib boriladigan sport ishlarining pedagogik asoslari bo'yicha amaldagi holatni ko'rsatadi va bu sohani yanada takomillashtirish uchun yo'nalishlarni belgilaydi.

MUHOKAMA

Ushbu tadqiqot natijalari o'quvchilar bilan olib boriladigan sport ishlarining pedagogik asoslari bo'yicha O'zbekiston maktablaridagi amaliyotning muhim jihatlarini ochib berdi. O'qituvchilarning sport mashg'ulotlarining asosiy maqsadi sifatida o'quvchilarning jismoniy salomatligini mustahkamlash va ularda sportga qiziqish uyg'otishni belgilashlari, davlat siyosatining yosh avlodni sog'lom va barkamol etib tarbiyalashga qaratilgan ustuvor yo'nalishlariga mos keladi. O'zbekiston Respublikasi Prezidentining tegishli farmonlari va qarorlarida ham bu masalaga alohida e'tibor qaratilgani bejiz emas.

Tadqiqotda aniqlangan eng ko'p qo'llaniladigan pedagogik tamoyillar (ko'rgazmalilik, individual yondashuv, faollik va sistemalilik) o'quvchilarning sport

mashg'ulotlarida muvaffaqiyatga erishishlari uchun muhim ahamiyatga ega. Ayniqsa, individual yondashuv tamoyilining qo'llanilishi o'quvchilarning turli xil jismoniy tayyorgarlik darajalari va qiziqishlarini hisobga olish zarurligini ko'rsatadi. O'yinlar va musobaqalar kabi faol metodlarning ustunligi o'quvchilarda sportga bo'lgan motivatsiyani oshirish va ularning ijtimoiy ko'nikmalarini rivojlantirishda muhim rol o'ynaydi.

O'qituvchi-murabbiyning o'quvchilarni rag'batlantiruvchi, yo'naltiruvchi va tashkilotchilik qiluvchi roli sport mashg'ulotlarining samaradorligini ta'minlashda hal qiluvchi ahamiyatga ega. O'qituvchilarning o'z rolini shunday tushinishlari pedagogik nuqtai nazardan to'g'ri yondashuv ekanligini ko'rsatadi.

Shu bilan birga, tadqiqot davomida aniqlangan muammolar, xususan sport inventarlarining yetishmasligi, zamonaviy sport maydonchalarining yo'qligi va sport mashg'ulotlariga ajratilgan vaqtning kamligi, o'quvchilar bilan olib boriladigan sport ishlarining sifatini oshirish yo'lida to'siq bo'lishi mumkin. Ushbu muammolarni hal etish uchun maktablarni zarur sport anjomlari va infratuzilmasi bilan ta'minlash, shuningdek, sport mashg'ulotlari uchun yetarli vaqt ajratish zarur.

O'quvchilarning sport mashg'ulotlaridagi faolligining ularning qiziqishi, mashg'ulotlarning xilma-xilligi va o'qituvchining individual yondashuviga bog'liqligi aniqlandi. Bu o'qituvchilarning dars jarayonida o'quvchilarning qiziqishlarini uyg'otish va ularga mos mashg'ulotlar taklif qilish muhimligini ta'kidlaydi.

Umuman olganda, tadqiqot natijalari O'zbekiston maktablarida o'quvchilar bilan olib boriladigan sport ishlarining pedagogik asoslari bo'yicha ijobiy tendensiyalarni ko'rsatish bilan birga, mavjud muammolarni ham aniqladi. Ushbu muammolarni bartaraf etish va ilg'or pedagogik usullarni kengroq joriy etish orqali o'quvchilarning jismoniy tarbiyasi va sport bilan shug'ullanishining sifatini yanada oshirish mumkin.

XULOSA

Ushbu tadqiqot o'quvchilar bilan olib boriladigan sport ishlarining pedagogik asoslarini o'rganishga qaratilgan bo'lib, O'zbekiston maktablaridagi amaliyotning muhim jihatlarini ochib berdi. Tadqiqot natijalari sport mashg'ulotlarining o'quvchilarning jismoniy salomatligini mustahkamlash, ularda sportga qiziqish uyg'otish va har tomonlama rivojlanishiga ko'maklashish kabi muhim maqsadlarga yo'naltirilganligini ko'rsatdi. Mashg'ulotlarda ko'rgazmalilik, individual yondashuv, faollik va sistemalilik kabi pedagogik tamoyillar keng qo'llaniladi hamda mashqlar, o'yinlar va musobaqalar kabi faol metodlar ustunlik qiladi. O'qituvchi-murabbiyning rag'batlantiruvchi, yo'naltiruvchi va tashkilotchilik roli o'quv jarayonida muhim ahamiyat kasb etadi.

Shu bilan birga, tadqiqot sport inventarlarining yetishmasligi, zamonaviy sport maydonchalarining yo'qligi va sport mashg'ulotlariga ajratilgan vaqtning kamligi kabi bir qator muammolarni ham aniqladi. Ushbu muammolarni bartaraf etish va ilg'or pedagogik usullarni kengroq joriy etish orqali o'quvchilarning jismoniy tarbiyasi va sport bilan shug'ullanishining sifatini yanada oshirish mumkin.

Umuman olganda, o'quvchilar bilan olib boriladigan sport ishlari ularning jismoniy, ruhiy va ijtimoiy rivojlanishida muhim o'rin tutadi. Prezident qarorlari bilan belgilangan vazifalarni amalga oshirishda sport ishlarining pedagogik asoslariga e'tibor qaratish, yosh avlodning har tomonlama kamol topishiga xizmat qiladi.

Foydalangan adabiyotlar ro'yxati:

1. Lesgaft, P.F. (1983). Izbrannye pedagogicheskie sochineniya. Moskva: Pedagogika.
2. Suxomlinskiy, V.A. (1979). Serdtse otdayu detyam. Kiyev: Radyanska shkola.
3. Hanin, Yu.L. (1980). Psixologiya sportivnoy deyatel'nosti. Moskva: Fizkul'tura i sport.
4. Ryan, R. M., & Deci, E. L. (2000). Self-determination theory and the facilitation of intrinsic motivation, social development, and well-being. *American Psychologist*, 55(1), 68–78.
5. Matveev, L.P. (1991). Teoriya i metodika fizicheskoy kul'tury. Moskva: Fizkul'tura i sport.
6. Safarov, S.S. (mualliflik guruhi bilan). Jismoniy tarbiya metodikasi (turli nashrlar).
7. O'zbekiston Respublikasi Prezidentining 2020-yil 24-yanvardagi PF-5961-son "Jismoniy tarbiya va sportni yanada rivojlantirish chora-tadbirlari to'g'risida"gi Farmoni.
8. O'zbekiston Respublikasi Prezidentining 2022-yil 28-yanvardagi PF-60-son "O'zbekistonning yangi taraqqiyot davrida ta'lim-tarbiya va ilm-fan sohalarini rivojlantirish chora-tadbirlari to'g'risida"gi Farmon.